

Jeg husker!

af
M. KOED

V E J E N 1 9 7 1

BARNDOM

Hvorfor udtrykket: Den blanke å? Er åvand da blankere end andet vand? Jeg synes det! Det er som vandets små krusninger i solskinnet kan give en vidunderlig glitrende blankhed, som store bølger ikke kan give.

Min barndoms å, løbende langs vore fattige jordstykker knyttet til den ejendom, hvis vækster led meget under de tørre somre, vi tit havde omkring århundredskiftet. Markerne var tit afsvedne, så jeg flyttede fårene til forkert side. Det støvede, når man med en lille kølle bankede træ-tyrstagerne i jorden. Havde man ikke haft det lange engdrag til kreaturerne, ved jeg ikke, hvordan man skulle klare det. Jeg var yngste barn af fire. 5 år yngre end nr. 3, og havde desårsag ingen legekammerater, hvorfor jeg tilbragte megen tid langs åens bred, med fantasien, med »sætsnorer« til at fiske åens ørreder med om natten, hvor snoren med krog og madding blev placeret på gode steder. – Med åbent sind annammede jeg den særegne blanding af lugten af åvand, luft, hø, m. v., og fantasien kunne tumle sig frit i den store stilhed og ensomhed.

Vor ejendom havde 36 tdr. land og kun en lille smule under 1 tdr. hartkorn, hvilket siger lidt om jordens karrighed. Min far var *boelsmand*, et begreb man ikke kender mere. Han var født på Egtved egnen og ud-

præget landbruger. Han var lille af vækst, ikke af så mange ord, noget stille, men uhyre flittig.

Det var en fornøjelse for ham at høre, blæsermusik navnlig. Om der dybt i ham lå noget musikalsk, var der ingen, der vidste. Når vi sang sange hjemme, deltog han ikke, men lyttede. Jeg er dog aldrig blevet så overrasket som da han engang, vi var ude at køre, pludselig istemte: »Vikingemoder, dronning fra havet« med høj, fuldtonende lyd. Hver morgen skulle han pr. trillebør køre den nymalkede mælk ned til Vejen Vandmølle, hvorfra det blev afhentet og bragt til Vejen Mejeri. Vor lille hund »Rose« (skønt den lignede alt andet end en rose) kaldet, fulgte ham troligt hver morgen. Den sprang ud fra et gavlhul, der førte ind i ladden, hvor den om natten hvilede sig i halmen. Jeg elskede denne lille hund over alt i verden. En lille ting husker jeg fra disse barndomsdage. Fik lov at komme med far og mine brødre i kassevogn over Refsing plantage (dengang kun lyng) til vort mosestykke, hvor der gravedes mere eller mindre lodne tørv (klyner), og når hjemturen skulle finde sted, og vognen var tillæst, sad min far og jeg højt på strå på læsset, far med den ene arm slynget om mig, for at jeg ikke skulle falde af, den anden hånd holdt tømme, mens »Lotte« i sindig pasgang arbejdede sig igennem heden. Og mens solen skinnede og lærkerne sang, følte jeg i fars arm en strålende henrykkelse og en tryghed, som, når den var til stede, er barnets bedste klenodie. – På samme måde når vi i fjedervognen kørte til rigsdagsvalg i Bække. Far var noget politisk interesseret. Hans mand ved valgene var en husmand Laust Rasmussen. Hans modkandidat var en anden venstremand, gårdejer Hans Skøde. Valghandlingen begyndte om formiddagen, og først sent på eftermiddagen kunne vi returnere. I mellemtiden var der bølgende liv i forsamlingen (adskillige punche var

Jacob. – Marie.

Thomas.

Karen Marie Koed. – Marius. – Kr. Koed.

gledet under vesten i dagens løb), og da »resultatet«
bekendtgjordes, havde Laust Rasmussen 1307 st. og
Hans Skøde, tror jeg, 570 st. Da L.R. takkede for den
store vælgertillid, kom en husmand fra egnen op på ta-
lerstolen, strøg L.R. ned over ansigtet med sin barkedede

hånd, idet han sagde: »Vi ska' nok stemm' o dig, Laues«. Denne efternøler havde endnu ikke stemt, da resultatet bekendtgjordes. Let besoffen havde han altså ikke nået det. – Ak ja, var det dengang en lille politisk spire, der blev lagt, da jeg senere blev valgt til formand for Ribe amts konservative og ved afgang blev udnævnt til æresmedlem? I halvfemserne var både min far og jeg glødende venstremænd. Mange møder med store talere deltog vi også i. Det politiske møde med daværende finansminister Vilh. Lassen og redaktør Slengerik (R.) prentede sig dybt i erindringen. Jeg husker endnu finansministerens ord, der, til trods for ministerens sygdom, havde en mærkelig gennemborende kraft. Han stod som fastnaglet i regnvejret foran Hansens Hotel. De radikale havde sprængt sig ud af venstre-reformpartiet, og man stod over for et valg, hvorunder man så småt ventede at knuse de radikale. Lassen: »Man står nu over for et valg, hvorunder det skal afgøres, om vi skal fortsætte ad den linje, parlamentarismens vej, og som har sit forbillede i England. Men der blev ingen »knusninger« af de radikale (Slengerik m.v. var karl for sin hat), og vi har haft radikale statsministre.

Høj luft! Flagene smældede for vinden, mens tusinder samledes på Jernbaneplassen i Kolding til afsløring af Chr. Bergs statue. Hvilken stemning, hvilken begejstring! Om eftermiddagen talte højskoleforstander Holger Begtrup (der jo har skrevet en bog om Berg). Han tog med sin store veltalenhed pippet fra alle andre talere ved afsløringen. Med sin smukke, dybe røst talte han: »om denne stemme med sin lyse, lidt hæse klang (Bergs), der mindede om vestenvind i marehalm«. Det var en stor, politisk dag. –

Ved en senere lejlighed havde jeg min far med til København. Han havde aldrig været der. – Godt jeg

gjorde det, thi det blev en stor oplevelse for ham. Det bølgede liv, Tivoli, lysene, etc.

Min mor var »kraften« i hjemmet, den gode administrator, der opdrog sine børn i gudsfrygt og nøjsomhed. Streng kan man ikke sige, hun var. Hun har aldrig slået sine børn, men talte manende til dem. Det er mærkeligt nok! Det er små ting, man husker. En ting

Barndomshjemmet hos os.

brænder sig ind i erindringen, og det var dengang, jeg uden for køkkenvinduet (indenfor stod min mor og arbejdede) for første gang gjorde forsøg på at knappe mine bukser. Jeg maste og maste, og til sidst lykkedes det. *Det* venlige nik, min mor igennem vinduet sendte mig, da det lykkedes, glemmer jeg aldrig. – Hvor var jeg lykkelig! Hun havde efterhånden tidligere fået 3 børn. Mine søskende legede jeg ikke med under opvæksten. Aldersforskellen var for stor. Jeg måtte sætte fantasien i gang. – Det gjorde jeg også i fuldt mål. – Ude ved kornstakkene legede jeg circus med musikken, hestene, artisterne og det hele. Fantasien spillede, og

jeg rystede på hænderne. En dag (jeg kunne vel være 4–5 år) tog min mor mig med til købstaden Kolding. Aldrig er jeg blevet så forundret! Tænk, at der var så høje huse til? Det var en stor oplevelse, men i det hele taget var min mor flink til at tage mig med både her og der. Mor var et religiøst menneske, men ikke ortodox. Grundtvig var hendes store forbillede. I en tidlig alder blev jeg også taget med til møder i Gjesten forsamlingshus. Egnen var noget indre-missionsk præget, og kommuner som Gjesten og Andst havde missionspræster. Det var jo også dengang eller måske lidt senere, den bekendte pastor Moe i Skanderup residerede. En kreds af beboerne i Gjesten sogn slog sig derfor sammen og etablerede »grundtvigske møder« i Gjesten forsamlingshus. – Det var en stor tid for Askov Højskole dengang. Store koryfæer som Holger Begtrup, Jakob Knudsen, Nutzhorn (komponisten), Schrøder, Appel m. fl. Den fornemste, når det kom til stykket, var måske professor Poul la Cour. Tænk, at han kunne lave elektricitet på sin mølle – la Cours Mølle. – Og hvilken mand? belæst, fysiker, videnskabsmand og taler. Taler, med denne sagtmodige stemme, der ejede en indre kraft, der gjorde det stærkeste indtryk:

Verdens urværkets tandhjul lidet os agter
lykkelig den, der betror sig til evige magter

stod der under et billede af la Cour, der hang hjemme på væggen. Mine forældre satte meget stor pris på at høre ham tale i al sin jævnhed. –

Disse grundtvigske talere rokerede ved møder i forsamlingshuset i Gjesten. Jeg husker ikke en hel del fra disse møder, men øjeblikket har også ret, og de rørte tit ved noget i ens drengesind, der prægede sindet senere.

Mine forældre var gode kirkegængere, og det var navnlig H. Svejstrup og J. Richter i Vejen, der gav

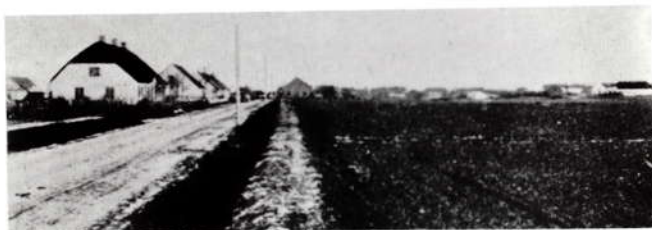

Ingeborg Koed (f. Petersen) som barn.

dem livsvisdom. Da gudstjenester som regel var kl. 14 (samtidig med fodboldkamp), var mine forældre, som de slidere, de var, trætte. Det kneb ofte, navnlig for min far. Der er ingen tvivl om, at han tog sig en lille en på øjet, thi da han engang var alene til kirken, spurgte vi ham ved hjemkomst, hvad præsten havde talt om. Han svarede: »Ja hva! han fulle jo æ evangelm« -!

Ak ja: »Barndomsdage, lad mig kalde jer tilbage« skriver Herman Bang. Det er ikke svært, thi de fleste ældre mennesker husker bedst det, der ligger langt tilbage.

Vejen sommermarked var en stor festdag for vi børn. Fra det dige, der omgærdede vor lille ejendom, kunne jeg se og tælle karuseller, cirkus, beværtnings- og honningkagetelte, og hele aftenen forud befandt jeg mig på dette dige. – Og så kom dagen, da vi søskende måtte gå til markedet. Gå var ikke ordet, nej, vi løb. – 25 øre havde vi på lommen, og hvad kunne vi købe? Et par hjertekager à 2 øre, en rød sodavand à 5 øre, en karuseltur 10 øre, se, det var 19 øre, og det kunne volde de

Den gamle by set fra syd ca. 1888 med en betydelig rest af diget langs den gamle hærvej og drivvej.

største vanskeligheder at finde ud af, hvad de sidste 6 øre skulle bruges til. Honningkager? Men det var dyrt. Cirkus Miehe kunne ikke komme på tale. Når en forestilling var forbi, kom musikken, artisterne, klovnerne, og vi fik lov til at »bekigge« mellem forestillinger i fri luft, og hvor var det dejligt! Dette kostede jo ikke noget. – Hvor var det morsomt at se personalet i dette seriøse Cirkus Miehe med de fine 1. kl. traditioner. Jeg skal love for, at snakken kunne gå, når vi kom hjem og fjederskoene blev sat bort.

Der var også andre forlystelser, men af mindre karakter. – Ved sommermarkedet var der tradition for, at smedens søn i Vejen blev fuld og fandt et offer, som han kunne slå »på planeten«, som der står hos Wessel.

Blodet flød i stride strømme, næsten mere end under en tyrefægtning i Spanien. Folk tog det som en stor folkeforlystelse.

Jeg skal senere vende tilbage til forlystelser i ungdomstiden.

Jeg var nu lidt af et skrøvl i min barndom, hvilket i forbindelse med børnesygdommene: mæslinger, kig-

Byen set mod nord ca. 1900.

hoste, skoldkopper, gulsot, etc. forårsagede, at jeg måtte blive i sengen et års tid. Det kunne være svært at holde mig der, thi jeg kunne jo ikke følge med i driften. Jeg sprang derfor op en forårsdag og hen til vinduet for at komme til at kigge ud. »Næh, sikke mange smukke blomster«! Og hvad der ellers skete måtte serveres for mig, om jeg så må sige, på sengen: et lille nyfødt lam, en lille kylling serveret på en bakke, en lille kalv, der slikkede min hånd, etc. Men gladest blev jeg dog, da min mor kom med 10–12 forskellige årgange af den tids særlige almanakker med billeder og historier.

SKOLETIDEN

Ca. 1894 kom tiden, da jeg skulle i skole, hvilket var meget spændende.

Om Refsing by kunne man sige med Blicher i E Bindstouw: »Ja, ja Lysgor By bestor kun af sejs huhs å nowe goer«. Vort hjem lå i det yderste Refsing, Gjesten sogn grænsede til Vejen store Vandmølle, og mine søskende måtte gå den lange, lange vej til V. Gjesten skole, om vinteren i morgenens mulm og mørke, og vores mor var på stikkerne for at få børnene afsted. Og nu skulle Marius indrulleres, og det var min mor ked af. Om det var på det tidspunkt, man gik til skole 2 halve dage om ugen, eller måske allerede i mine forældres barndom, ved jeg ikke. Var dette tilfældet, var i hvert fald mine forældres skolelærdom yderst dårlig. Jeg har aldrig set min far skrive andet end sit navn: Kresten Koed, hvorimod min mor gerne skrev breve, – men med den skrækkeligste ortografi. (Eks.: »Den var bræget«, betød således brækket), og sådan var det helt igennem. De knudrede sætningsbygninger indeholdt alligevel en bunden varme, der gav os anledning til at elske hende.. – V. Gjesten skole havde en lærer, der var bekendt for »at tæve eleverne«, og det gjorde han også til gavn, men det gik mest ud over hans egne børn. –

Men så skete der noget. En familie i Refsing nordre del oprettede en friskole for deres egne og naboens

børn, og konen, fru Mette Jacobsen, åbnede sin friskole for mig, og var der nogen, der blev glad, så var det min mor. Friskolen fik 6 elever og en lærerinde. Men tilbage til dette lidt senere.

Et par ord om vor spartanske levevis på Refsing Mark. Vi fik kaffe om morgenen og til middag sortpølse, sylte eller stegt flæsk og persille-sovs, en ret, som jeg sætter stor pris på den dag i dag. Når far havde fået sin middagsøvn, fik han kaffe og brunt sukker, som, for at citere Aakjær, »stentede« fra hans læber. Jeg sad tit ved køkkenet, og mærkelig nok lagde jeg mest mærke til hans grimasser, der kunne passe under indtagelse af den varme kaffe. Om aftenen fik vi skiftevis boghvedegrød og »mælk og grød«. Vi levede spartansk, men godt nok, sådan set. —

I julen fik vi altid ribbenssteg og medisterpølse, undertiden en budding til dessert. Det var vidunderdejligt. Påskedag måtte vi spise alle de påskeæg, som vi kunne. Det var et økonomisk handicap for min mor, der havde en flok hvide italienere, som hun solgte æg fra, og »hønssteg« og suppe fik vi da også nu og da.

Vi havde juletræ med lys, flag og poser. — Ingen kunne glæde sig som jeg. Små gaver fik vi også. Jeg, der fik min første bog hos købmand Graae i Andst (et farvestrålende omslag og masser af billeder), fik senere Almanakken Danmark. Det var herlige dage, navnlig hvis der var sne, og vi kunne spænde Lotte for vor kane. Dengang fik vi kaskader af sne hver vinter, ja, så voldsomt, at vi måtte grave os ud af huset. Ih, hvor var det spændende.

Nå, men vi må tilbage til den lille friskole i Refsing. Det var en bekostelig historie på den tid at sætte sådan noget i gang. Og så var der lærerinderne. Frk. Bendtsen fra Lejrskov, Madsine Madsen og Anna Madsen Mygdal, en datter af daværende statsrevisor N. P.

Madsen Mygdal fra Vendsyssel, en ferm og begavet venstre-politiker. – Vi elever elskede disse lærerinder, og det kom til personlige forhold med hjemmene.

I gamle dage havde pigerne en poesibog (hvad har man nu), hvor man skrev et vers i til hinanden, så havde man jo også håndskriften. En af lærerinderne skrev således i min søsters poesibog:

Lykke, ja lykke, hvad er vel lykke.
Forskelligt begreb!
En mener penge, en anden at elske,
men jeg tror, tilfredshed og fred
det er lykke.

Det er vist det, man kalder et prosadigt, men også det kunne gøre indtryk på en 10-års dreng.

Men ellers gik skolegangen normalt. Vi havde begyndt på engelsk og tysk, og det gik ikke så dårligt. Jeg var stærkt interesseret i sprog, og det var vel også dette, der førte mig ind i litteraturens verden. Det skete på følgende måde: Gyldendalske forlag begyndte udgivelsen af løse ark af de gamle klassikere. Man samlede disse ark til en bog, således at man til sidst havde en hel række. Alt dette gav stødet til min interesse, selv om systemet senere fra min side blev forladt til fordel for originaludgaver, og det er jo blevet til en del i løbet af 70 år. – Samtidig læste jeg en del. Det var en fryd at tage en bogpakke under armen for at gå til Gjesten bibliotek for ombytning. – Solen skinnede, og fuglene sang. De tørre agre blev levende. Legio af fuglereder fandt man undervejs, og som hjemme på vore egne marker satte man i nogle meters afstand et stenmærke, så man næste gang kunne finde, hvor reden var. Jeg levede som i min egen verden i naturen og bøgerne. – Men jeg måtte vente et øjeblik, før jeg fordy-

Friskolen i Refsing.

bede mig i skræder Lindo Christensens biblioteksbøger i Gjesten.

I det sparsomme lysskær læste far (med ryggen mod lampen) højt for mor af »Ugens Nyheder« (der var det eneste virkelige ill. ugeblad, der dengang fandtes bortset fra »Familie Journalen« og det dengang meget

fine »Illustreret Tidende«). – Først når min far holdt op med sin oplæsning, faldt avisen eller bladet ned. – Far sov efter dagens møje og besvær. – Efter mange års slid og slæb i stald og lade var det ham vel undt. Kære, lille far, der var næsten ikke tid til at klippe skægget. – Men god var du! Min kone glemte aldrig, når han under min senere så lange sygdom spurgte, om hun ikke skulle have »nogle penge«.

Min mor var også en slider. – Vel nok noget mere intelligent end far, økonomisk, en god grundtvigianer, fuld af virkelyst og kunne more sig sammen med sine børn. Engang de voksne børn havde fremmede og var gået en tur til åen, modtog min mor gæsterne blæsende trompet i en gammel linoleums-rulle. Karen Mari' havde evnen til at tale med folk, at knytte forbindelser. Måske var hun lidt mere påholdende end sædvanlig, men hun var en god mor for os. Forkælet blev jeg nok, men med henblik på alt, hvad der senere skete, fortalte hun stadig, at det slet ikke var meningen, o.s.v., at hun skulle have det barn, der fik et livsløb så helt anderledes end sine søskende. Man ville give ham et »flot« navn, nemlig Marius. Jeg syntes altid, at mine søskendes navne: Jacob, Marie og Thomas var mere »menneskelige«.

Men vi vender tilbage til friskolen. Hver dag var en glæde. Jeg tænkte på, hvor kummerligt lidt mine forældre havde lært i deres skoler. Takket være vore dygtige lærerinder var der noget nyt hver dag, og da dagen kom, jeg skulle konfirmeres (i Læborg kirke), havde jeg et sådant fond af kundskaber, der nok kunne række til at blive landmand som mine 2 brødre, hvoraf den ældste havde lært skomageri, som han dog senere forlod. Han havde da været mester i Gjesten et stykke tid.

Men min hu stod ikke til landbruget, og Anna Mad-

sen-Mygdal foreslog da, at jeg kom på kostskole hos hendes bror Sofus Madsen Mygdal, der havde en realskole i Tarm. Det var faktisk bestemt, men så dukkede en af Johs. Lauridsens foreteelser, Vejen Realskole, op, og jeg indmeldtes der, hvilket mine forældre vist faktisk ikke var kede af, navnlig min mor, thi så kunne jeg bo og spise hjemme. Jeg skulle ganske vist gå hen

Marius Nielsen Slebsager.

Karna og P. Hauge.

og hjem daglig fra Vejen Vandmølle til skolen, der ligger der endnu, vest for sparekassen dengang (1971 nedrevet). – Det var slet ingen ringe tur, som jeg sikkert havde godt af. –

Man havde engageret 2 unge seminarister fra Silkeborg Seminarium, hvem jeg skulle få meget med at gøre også efter skoletiden. Det ene navn var M. N. Slebsager (fra Sl. ved Varde), der senere gik over til politik, blev folketingsmand, trafikminister og handelsminister. Med sig bragte han seminarist Th. Mortensen (senere Mortens), der blev gift med en af Johs. Lauridsens døtre. Flere lærere var der ikke, men så kom seminarist P. Hauge, der til sin tid blev sognerådsformand i Vejen. Endelig kom der en lærerinde, Jutta Hansen,

der blev gift med 4de lærer, cand. mag. Henrik Ussing, der senere kom til Sorø Akademi. (Folkeminde-samler).

Slebsager var en meget dygtig skoleleder. Der var orden og system i sagerne. Fra en beskeden begyndelse arbejdede den sig op, fik efterhånden 13 elever på afgangsklassen. Og nu ventede man på eksamensrettighederne (præliminæreksamen som det hed dengang). De kom, og vi nærmede os skolens første eksamen, 9 drenge og 4 piger, heraf en af døtrene fra Grønvang: Kirsten. – Der var stemning over dette første eksamenshold, og jeg blev den bedste af drengene, $110.\frac{2}{3}$ p. ($112.\frac{1}{3}$ udmærkelse), men det var ikke tilstrækkeligt for Slebsager. Gang på gang sagde han: »Ja, det er en god eksamen, du har fået, men det havde nu været morsomt, hvis du havde fået det par points mere. Fine fremmede censorer, bl. a. undervisningsinspektørerne prof. Rønning (dansk) og magister Foldberg, ham der havde skrevet aritmetik-bogen, som vi brugte til daglig, professor Ellinger (fysik). Men alle var tilfreds, ikke mindst mine forældre, der troligt havde betalt 8 kr. pr. måned i 3 år. Jeg havde halv friplads. – Sl. blev Johannes L.s politisk håndgangne mand også under Slebsagers strålende karriere. Han havde en mærkelig, høj, ret gennemtrængende stemme, hvorfor han også af de radikale blev kaldt »Fløjten fra Vejen«. – Han reddede som bekendt Privatbanken fra forlis under forrige verdenskrig. – Th. Mortens var afgjort skolens maitre de placier. Han var en ganske flot, ung mand og fuld af dynamik og morsomme påfund. Men han var ud over sit humør en manio depressiv natur, der fik et uheldigt livsforløb.

Henrik Ussing huskede åbenbart ikke godt, thi jeg kom altid op i hans dansktimer, fordi jeg stod øverst i skoleprotokollen. Peter Andersen Hauge fra Hammerum herred blev ejer, efter at han havde virket en år-

række som lærer på Realskolen, blev gift og senere en central figur i byens offentlige liv, sognerådsformand, etc. – Politisk tilhørte han det radikale venstre, ret skarp, men han viste gang på gang, at hans hjerte slog varmt for det, der var ret og rigtigt. Der opstod et venskabsforhold, der forårsagede, at Hauge, der var en inkarneret modstander af ordner, titel og rang, da jeg, der havde siddet sammen med P. H. i sognerådet i 8 år, af byens foreninger var indstillet til ridderkors, fremførte, at når det var Koed, stemte han ja ved sin underskrift.

Ved denne lille præsentation af Vejen Realskole ønsker jeg at sige, at de 3–4 år, jeg frekventerede den, var lykkelige år, som jeg kan se tilbage på med den største glæde.